

Аннотація

Предложена методика реализации синтаксического подхода к изучению предлога в процессе обработки раздела "Синтаксис и пунктуация" по учебной программе для 8 класса общеобразовательной школы. Разработана соответствующая система упражнений, направленная на усвоение предлога как одного из главных средств выражения синтаксических отношений между словами.

Ключевые слова: предлог, предложно-падежные конструкции, морфология, синтаксис, изучение морфологии на основе синтаксиса.

Summary

It is considered the methods of implementation of the syntactic approach to learning the preposition in the process of studying the chapter "Syntax and Punctuation" within curriculum for 8th form in secondary schools. There have been developed the system of exercises aimed at having more practice in the use of preposition as one of the main means of expressing syntactic relationships among words.

Key words: preposition, prepositional constructions with the oblique cases, morphology, syntax, the study of morphology based on syntax rules.

УДК 37.013.73

М. М. Суділовська,

аспірантка

(Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка)

**ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ Г. СКОВОРОДИ
В ДОСЛІДЖЕННЯХ Д. ЧИЖЕВСЬКОГО**

Постановка проблеми. Розвиток сучасної педагогічної науки неможливий без глибокого вивчення спадщини минулого. Адже використання попереднього педагогічного досвіду є ключовою ланкою для розуміння новітніх феноменів і процесів у соціокультурній та освітній сферах, визначення перспектив розвитку педагогіки загалом та формування духовності, світоглядних позицій, ідей і переконань сучасної молоді зокрема.

У сучасних історико-педагогічних дослідженнях простежується тенденція до вивчення наукового доробку видатних учених, творчість й імена яких замовчувалися або ж піддавалися нищівній критиці за радянських часів. До таких належить й постать Дмитра Івановича Чижевського – відомого філософа, славіста, культуролога, історика літератури. Його різнопланова наукова спадщина й досі викликає дискусії та суперечності в колах сучасних дослідників. Насамперед, це стосується інтерпретації його філософсько-теоретичних ідей та літературознавчих студій про духовну культуру слов'янського народу, стан і розвиток славістики, її методологію, основні завдання. Водночас науковий доробок Д. Чижевського є також вагомим джерелом для виявлення педагогічних ідей, з'ясування внеску вченого в розвиток педагогічної науки.

Досліджуючи розвиток української історико-філософської думки, Д. Чижевський неодноразово звертався до поглядів Г. Сковороди як одного з визначних представників слов'янської духовної традиції XVIII ст. У своїх фундаментальних працях "Філософія Г. Сковороди" [6] та "Нариси

з історії філософії на Україні” [5] Д. Чижевський розкрив не тільки філософську концепцію вченого, а й висвітлив антропологічні засади його педагогічних ідей. Незважаючи на це, окреслена проблематика не ставала предметом спеціального педагогічного дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Науково-філософська спадщина Д. Чижевського детально проаналізована І. Валявко [1], А. Ріхтером, В. Кортгаазе [3], В. Горським, Г.-Г. Гадамером, В. Лісовим, Л. Ушкаловим та ін. Окремі аспекти його науково-педагогічної діяльності та теоретико-педагогічних ідей висвітлюються в розвідках О. Блашків, В. Кеміня [2], П. Кралюка, В. Левченко, В. Лучкевич, Д. Наливайка, Т. Пінчук. Дослідженням філософської концепції Г. С. Сковороди в оцінках Д. Чижевського займалися Ю. Бойко-Блохін [8], Г. Васянович, Н. Над’ярних [4], Д. Тетеріна-Блохін. Проте вивчення педагогічних поглядів Г. Сковороди в інтерпретації Д. Чижевського є малодослідженою проблемою і потребує детального опрацювання.

Мета статті – проаналізувати філософсько-педагогічні погляди Г. С. Сковороди крізь призму інтерпретації Дмитра Чижевського та з’ясувати його внесок у розвиток сучасної сковордіани.

Творчість Г. Сковороди привернула увагу Д. Чижевського ще в студентські роки. Вивчаючи філософію у Київському університеті, він відвідував курс Василя Зеньківського, який сприяв його зацікавленню містичною літературою, зокрема творчістю Г. Сковороди, П. Юркевича, М. Гоголя [1, с. 13]. Навчання в Німеччині також сприяло глибокому вивченню філософії Г. Сковороди. Тут Д. Чижевський студіював курси філософії Карла Ясперса (німецький екзистенціалізм), Едмунда Гуссерля (феноменологія), Ріхарда Кронера (неогегельянство), які вплинули на формування його філософських поглядів. Саме під час перебування в Німеччині відомий вчений зацікавився історією української та російської філософії, особливо розвитком гегельянства в Російській імперії, провідні ідеї якого можна відстежити і в творчості Г. Сковороди.

Важливим етапом у житті Д. Чижевського, який сприяв ґрунтовному дослідженню спадщини Г. Сковороди, став його переїзд до Праги та робота в Українському Високому педагогічному інституті імені М. Драгоманова, де він викладав вступ до філософії, історію філософії, логіку, загальну естетику. У цей період він активно вивчав історію слов’янської філософії, прагнучи вписати її в загальноєвропейський контекст.

В одній з перших своїх ґрунтовних праць – “Нариси з історії філософії на Україні” – Д. Чижевський значну увагу присвятив філософським поглядам Г. Сковороди та їх компаративному аналізу з ідеями таких німецьких мислителів, як Сузо, Себасьян, Франк, Сілезій та ін. Зокрема, відомий німецький філософ С. Гессен у рецензії на вказану працю зазначав, що погляди Г. Сковороди, інтерпретовані Д. Чижевським, розкривають філософію українського мислителя в новому світлі, даючи уявлення про спорідненість його концепції з німецькою містикією XVI – XVII ст., з одного боку, та платонівсько-християнською філософією – з іншого [9, с.312].

Компаративні дослідження українського емігранта дали йому змогу ґрунтовно проаналізувати філософську концепцію Г. Сковороди та першим

дослідити його філософію серця. Він зазначає, що “серце Скворода зве “точкою”, “пунктом”, “центром” душі. Іншими словами – серце є ціла, “цілісна” людина, бо емпіричній людині саме і бракує цілоти” [6, с.137]. Тобто, серце для Г. Сквороди є невидимою, внутрішньою стороною людини, її духовним світом. Ототожнення серця із духовністю людини має певний символічний зміст, що притаманний усій його творчості. За допомогою символів Г. Скворода відходить від абстрактних понять, наближуючись до конкретики зовнішнього світу: природи, релігії, традицій, життя. Як зазначає Д. Чижевський, саме символічні поняття в нього сприяють пізнанню речей та внутрішнього світу особистості.

Д. Чижевський наголошує, що центральною темою у творчості Г. Сквороди є проблема “внутрішньої людини” – претворення “людини зовнішньої” в “людину правдиву, духовну” [6, с.130]. Усвідомлення людиною існування свого внутрішнього світу, духовного начала веде до пізнання дійсності та формує підвалини до злиття з внутрішньою людиною, яка уподібнюється до Бога, оскільки “пізнати, що таке дійсна людина, – це значить пізнати сина чоловічого або Христа” [6, с.134]. У цьому контексті слід наголосити на етичному завданні людини: для Г. Сквороди важливу роль відіграє самопізнання та самовдосконалення як основні чинники, що сприяють піднесенню до Бога. Водночас воля “зовнішньої людини” стає пасивною, оскільки для особистості тільки внутрішня воля є головною та може задовільнити її внутрішній стан. У цьому полягає суть мікрокосму людини.

За Г. Сквородою, більш широкий світ людини – макрокосм – це реальний світ видимих речей, який він постійно порівнює з бурхливим морем. У цьому руслі Д. Чижевський відмічає, що принади зовнішнього світу в Г. Сквороди постійно пов’язані з неспокоєм, незадоволенням, непевністю [6, с.170]. Відтак, вони викликають у людини відчуття тривоги, туги, нудьги. Щоб звільнитися від цих почуттів, слід уникати принад світу та віднайти внутрішню свободу у власному мікрокосмі.

Оригінальною ідеєю Д. Чижевського є вивчення та аналіз теорії пізнання Г. Сквороди. Зокрема, він акцентує увагу на тому, що “теорія пізнання Сквороди виходить від тези, що у великому, малому та символічному світі – скрізь сенс захований під покровом символічної, образової форми, яку спершу треба знищити, щоб досягнути сенсу: та цей сенс можна знайти не лише в об’єктах самих, але й – у нас самих” [6, с.158]. Відтак, Д. Чижевський, розкриваючи символізм Г. Сквороди, доходить висновку про схожість його теорії пізнання з християнським гностицизмом, яка, утім, має етико-практичне спрямування та наближається до містицизму. Він також підкреслює, що саме містика була притаманна українському бароко XVIII ст., яскравим представником якого був Г. Скворода. Зауважимо, що саме Д. Чижевський усебічно розкрив релігійно-антропологічні засади філософської концепції Г. Сквороди.

У своїх працях Д. Чижевський неодноразово відмічав, що для Г. Сквороди життя – це філософія, а філософія – це життя. Відтак, “коли життя є філософія, а філософія людини має зумовлювати її життя, то природно в центрі уваги філософа повинні стояти *релігійні і моральні*

проблеми, так би мовити, певна *практична* проблематика є завершення і ціль теоретичної частини філософії. Теорія має вести до певної “*praxis pietatis*” [7, с.71]. Зауважимо, що у Г. Сковороди завжди чітко простежується морально-релігійне спрямування його філософських поглядів, що формують засади морально-етичного виховання особистості.

Значу дослідницьку увагу автора було приділено також і вивченню суто педагогічних поглядів видатного українського мислителя. Д. Чижевський зазначає, що педагогічна діяльність Г. Сковороди була основою в його житті, а тогочасні педагогічні проблеми він широко висвітлює у власних творах, вказуючи також і шляхи їх вирішення: “З гумором оповідає Сковорода про виховання того часу, про “багатомовних папуг”, про предмети навчання – мова, танці, гра на лютні, підготовка до практичної діяльності... Сковорода радить не “пишне” виховання. Завдання виховання – “вчити добра”, виконати це завдання неважко, можемо гадати, знаючи етичні погляди Сковороди, – треба лише сприяти розвитку покладених у дитині задатків” [6, с.199-200]. Д. Чижевський відмічає, що, за Г. Сковородою, в основу виховання повинен бути покладений принцип природовідповідності, а завдання вихователя – допомогти природі розкрити внутрішню природу дитини. Серед негативних рис, які заважають успішному вихованню дитини, Г. Сковорода виділяє: хитрість, лінощі, гординю, невігластво. Відтак учитель повинен опиратися на такі методи у своїй роботі, як бесіда, роз’яснення, добрі настанови, поради, щоб викоринити погані звички та виховати високоморальну особистість.

Аналізуючи педагогічні погляди Г. Сковороди, Д. Чижевський доходить висновку про національний характер його концепції. Це виражається і в його думках щодо прив’язаності кожної людини до свого народу та краю [6, с. 204], і в оспівуванні життя серед рідної природи, і скептичному ставленні до навчання чужоземними мовами [6, с. 205]. Однак, на думку Д. Чижевського, народність Г. Сковороди має більш широке значення: вона не тільки проявляється зовнішньо, але й криється в ментальності народу, його культурі, мові.

Висновки. Отже, педагогічні погляди Г. Сковороди в оцінках Д. Чижевського розкриваються в контексті аналізу релігійних, етичних й антропоцентричних засад його філософської концепції, що нерозривно пов’язана з питаннями виховання особистості. У педагогіці українського мислителя Д. Чижевський виокремлює принципи природовідповідності та народності, а також вказує на гуманістичний характер його педагогічних ідей. За Д. Чижевським, найвищою формою виховання людини в Г. Сковороди є самопізнання та самовдосконалення, що допомагають їй піднятися до Бога та стати вільною, високоморальною, духовно багатою особистістю.

Вагомим внеском Д. Чижевського в розвиток української сковордіани є дослідження символізму мислителя в контексті барокової культури, розкриття його містико-релігійного світогляду, виокремлення педагогічних поглядів Г. Сковороди крізь призму християнської антропології та містицизму, які лягли в основу його філософсько-педагогічного вчення.

Перспективними напрямками дослідження є аналіз рецепції Д. Чижевським педагогічних поглядів українських мислителів XVII –

XVIII ст., які вплинули на розвиток ідей гуманістичного виховання у вітчизняній педагогіці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валявко І. Інтелектуальна біографія Дмитра Чижевського: спроба наукової ретроспективи / Ірина Валявко // Чижевський Д. Філософські твори : у 4 т. Т. 1 / Дмитро Чижевський ; за ред. В. С. Лісового. – К. : Смолоскип, 2005. – С. XI-XXX.
2. Кемінь В. Празький період у науково-педагогічній діяльності Дмитра Чижевського / В. Кемінь // Славістика Т. 1 : Дмитро Чижевський і світова славістика. – Дрогобич, 2003. – С. 31 – 35.
3. Кортгаазе В. Від Меланхтона до Коменського і Чижевського / В. Кортгаазе. – Дрогобич : Коло, 2005. – 378 с.
4. Надъярных Н. Символическая интерпритация мира. Григорий Сковорода: Дискурс Дмитрия Чижевского / Н. Надъярных // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип.12 : Ювілейний збірник на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Ільницького. – Львів, 2004. – С. 252 – 270.
5. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Дмитро Чижевський. – К. : Вид-во “Орій” при УКСП “Кобза”, 1992. – 230 с.
6. Чижевський Д. І. Філософія Г. С. Сковороди / Підготовка тексту й передне слово проф. Леоніда Ушкалова / Дмитро Чижевський. – Харків : Прапор, 2004. – 272 с.
7. Чижевський Д. Філософські твори: у 4-х т. / за заг. ред. В. Лісового / Дмитро Чижевський. – Т. 1. – К. : Смолоскип, 2005. – 402 с.
8. Wojko-Blochyn J. Dmytro Ivanovyč Čyževskij / J. Wojko-Blochyn. – Heidelberg : Karl Winter, 1988. – 48 p.
9. Hessen S. Resension auf D. Tchyževskij. Нариси з історії філософії на Україні / S. Hessen // Slavischse Rundschau. – 1931. – В. 3. – № 3. – S. 12 – 13.

Анотація

Стаття присвячена аналізу сквординівських студій відомого українського славіста Дмитра Чижевського, у яких акцентовано увагу на філософсько-педагогічних поглядах мислителя. З'ясовано, що Д. Чижевський розкрив педагогічні погляди Г. Сковороди в контексті аналізу релігійних, етичних й антропоцентричних засад його філософської концепції. Значну увагу зосереджено на інтерпретації Д. Чижевським виховного потенціалу спадщини Г. Сковороди.

Ключові слова: Д. Чижевський, Г. Сковорода, філософсько-педагогічні погляди, морально-етичне виховання, пізнання, самопізнання, самовдосконалення.

Аннотация

Статья посвящена анализу сквординовских студий известного украинского слависта Дмитрия Чижевского, в которых акцентировано внимание на философско-педагогических взглядах мыслителя. Выяснено, что Д. Чижевский раскрыл педагогические взгляды Г. Сковороды в контексте анализа религиозных, этических и антропоцентрических основ его философской концепции. Значительное внимание уделяется интерпретации Д. Чижевским воспитательного потенциала наследия Г. Сковороды.

Ключевые слова: Д. Чижевский, Г. Сковорода, философско-педагогические взгляды, морально-этическое воспитание, познание, самопознание, самосовершенствование.

Summary

The article is devoted to the analysis of G. Skovoroda's studies of famous Ukrainian Slavist Dmytro Chyzhevsky in which the attention is focused on the philosophical and pedagogical views of thinker. It was found that D. Chyzhevsky has revealed G. Skovoroda's pedagogical views through the analysis of religious, ethical and anthropocentric bases of his philosophical concept. Special attention is focused on D. Chyzhevsky's interpretation of the educational potential of G. Skovoroda's heritage.

Key words: D. Chyzhevsky, G. Skovoroda, philosophical and pedagogical views, moral and ethical education, knowledge, self-knowledge, self-improvement.